

Дюк А. А., кандидат економічних наук, доцент, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна

ORCID ID: 0000-0001-6480-0558

e-mail: annaduke@ukr.net

Мотиваційні основи розвитку соціального підприємництва на селі

Анотація. У статті охарактеризовано мотиваційні основи розвитку соціального підприємництва на селі. Обґрунтовано пріоритетну роль соціального підприємництва як базового механізму заміщення державних соціально-економічних функцій в системі розв'язання проблем сільського розвитку. Теоретично доведено пріоритетність соціально спрямованого способу виробництва в сільському господарстві над капіталістичним. Визначено статуси соціального підприємництва за функціями й результатами, які поширюються на критерії досягнення сталого розвитку сільських територій. Здійснено методичну порівняльну оцінку функцій соціального підприємництва і соціально відповідального підприємства. Розкриті теоретичні аспекти соціалізації сільськогосподарської підприємницької діяльності у контексті реалізації доступу суб'єктів ринку до робочих місць, товарів. Визначені критерії доступності результатів підприємницького господарювання як індикативного чинника рівня соціального добробуту селян. Доведено організаційну відповідність статусу соціального підприємництва господарських і соціальних функцій виробничих підприємств, які реалізуються через механізм соціальної відповідальності. Визначено мотиваційні сенси поширення соціального підприємництва й запропоновано стратегічні кроки мотиваційного сприяння його розвитку на селі. Означена відповідність кроків поширення соціального підприємництва можливим сценаріям його поширення.

Ключові слова: соціальне підприємництво; соціалізація; мотивація; село; сільськогосподарська діяльність; сільська територія.

Diuk Anna, PhD (Economics), Department of Economics, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine

Motivational Bases for the Development of Social Entrepreneurship in Rural

Abstract. Introduction. The article describes the motivational foundations of rural social enterprise development. The priority role of social entrepreneurship as a basic mechanism for replacing state socio-economic functions in the system of solving rural development problems is substantiated. The priority of the socially oriented mode of production in agriculture over the capitalist has been theoretically proved.

The purpose. The statuses of social entrepreneurship are defined by functions and results that apply to the criteria for achieving sustainable development of rural areas. A methodological comparative assessment of the functions of social entrepreneurship and socially responsible entrepreneurship is carried out. Theoretical aspects of socialization of agricultural business activity in the context of realization of access of market subjects to jobs, goods are revealed.

Results. The criteria of accessibility of the results of business management as an indicative factor of the level of social welfare of the peasants have been determined.

Conclusions. The organizational conformity of the status of social entrepreneurship of economic and social functions of production enterprises, which are realized through the mechanism of social responsibility, has been proved. The motivational meanings of the spread of social entrepreneurship are identified and the strategic steps of motivational support for its development in rural areas are suggested. The correspondence of the steps of spreading social entrepreneurship to the possible scenarios of its spread is marked. The long period of socio-economic stagnation of the rural sector of the economy, despite some successes in the production sphere, contributes to the deepening of the destructive development of the village. This year there are additional problems that will need to be addressed in the entrepreneurial, social and labor fields. There is a real need to support the expansion of entrepreneurial systems that fulfill a social mission in the countryside.

Keywords: social entrepreneurship; socialization; motivation; village; agricultural activities; rural area.

JEL Classification: I38.

Постановка проблеми. Тривалий період соціально-економічної стагнації сільського сектору економіки, попри певні успіхи у виробничій сфері, сприяє поглибленню деструктивного розвитку села. У поточному році з'явилися додаткові проблеми, які потребуватимуть вирішення у підприємницькій, соціально-трудова сфері. Реально виникає необхідність підтримки поширення підприємницьких

систем, що реалізують соціальну місію на селі. Актуальною формою подолання проблем, збереження сільського способу життя, людського потенціалу територій є розвиток соціального підприємництва. Пріоритетною вважаємо його спроможність забезпечити реалізацію заходів взаємодопомоги, формування можливостей для зайнятості, впровадження державної політики стимулювання соціалізації

підприємництва. З-поміж організаційно-економічних передумов популяризації соціального підприємництва слід виділити формування мотиваційних основ для його становлення і розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед розробників проблеми соціального підприємництва в економіці, суспільстві, соціалізації підприємницької діяльності на селі, питань селозберігаючого господарювання доцільно виділити: Д. Борнштейн [1], Г. Давидовська [2], В. Жук [3], М. Куц [4], М. Малік [5], О. Попадинець [6], Д. Попович і М. Баранова [7], А. Сміт [8], Н. Сіренко і Т. Лункіна [9], Є. Харитонова і Є. Крилова [10], О. Шпикуляк [11; 12], М. Юнус [14] та інші. Концептуально мотивації підприємця до соціальної і господарської діяльності, зокрема через призму економіки, розглядав один із видатних основоположників теорії підприємництва Й. Шумпетер [13]. За висновком М. Куц [4], західна економічна наука визначає соціального підприємця як підприємця в громадському секторі суспільства, який діє через місію у створенні та підтримці соціальної цінності, визначення та постійний пошук нових можливостей для здійснення цієї місії, постійний процес інновацій, сприйняття та навчання, сміливу дію без сподівання на наявні ресурси [4]. «Мотивація створювати соціальне підприємство може бути залежною від інституційних схем та створює плутанину в розумінні ролі та значення у веденні соціально орієнтованої діяльності» [4]. Дослідження мотивацій соціального підприємництва має міждисциплінарний характер, адже до їх здійснення залучаються загальнонаукові методи, а також методи економічної науки, соціології. Методично ставка робиться на вивчення зв'язку економічних і соціальних мотивацій у механізмі побудови соціально-орієнтованого бізнесу, який ставить за мету не лише капіталізацію активів, а й провадження дій на розв'язання соціальних проблем суспільства, території, населеного пункту тощо.

З практичного погляду соціальне підприємство – це організація чи підприємство в організації, що просуває соціальну місію через впровадження стратегії ринкових підходів [4]. Мотивації соціального підприємництва сформовані системою переконань підприємця і ці мотивації перебувають на «вершині» піраміди потреб. Це мотиви, сформовані потребами вищого порядку, які виникають після задоволення матеріальних інтересів. Мотивація соціального підприємництва – складний процес, у якому задіяні багато факторів, чинників, з якими слід пов'язувати цей вид підприємницької діяльності.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті – запропонувати та розкрити мотиваційні основи розвитку соціального підприємництва на селі.

Виклад основного матеріалу. Побудова соціально орієнтованої економіки неможлива без активізації соціальної функції підприємництва, а також без впровадження інноваційних його форм. Соціальне підприємство – це саме така модель організації, яка

забезпечує розв'язання соціальних проблем в різноманітних сферах життєдіяльності людини, включаючи сферу сільського розвитку. Більшість потенційних і фактичних підприємців надають соціальному фактору другорядного значення, віддаючи перевагу матеріальну виробництву. Ситуація, яка склалася з віддачею підприємницьких структур щодо вирішення проблем соціально-економічного характеру, вимагає реструктуризації капіталістичного способу виробництва на користь соціально спрямованого. Задоволенню даного інтересу мають сприяти традиційні (класичні) і соціальні підприємства.

Категорію соціального підприємства вживаємо як форму організації соціально спрямованої діяльності та як спосіб реалізації соціальної відповідальності суб'єктів сільськогосподарського бізнесу, їх соціалізації зокрема.

Соціально відповідальне сільськогосподарське підприємство – один з вирішальних чинників сприяння сталому розвитку галузі, економіки. Безпосередньо соціальна відповідальність підприємств реалізується за двома напрямками оцінки соціального ефекту (результату): господарська діяльність – забезпечує витрати виробництва у складі оплати праці працівникам, соціальних витрат, орендної плати власникам, зайнятим на підприємстві (соціальні вкладення, які накладаються на виробничу систему); соціальна діяльність – аспект соціалізації підприємництва через механізм фінансування проектів сільського розвитку за бажанням (меценатство). Вважаємо, що другий напрям за результатом є фактично функцією соціального підприємства, яка вважається інноваційною сферою, заснованою на принципах безприбутковості і підприємницького альтруїзму.

У підсумку виділимо рівні соціалізації сільськогосподарського підприємництва як основи сталого розвитку економіки: соціальна орієнтація у побудові господарського й економічного механізму підприємств; соціальна відповідальність господарювання; розвиток безпосередньо соціального підприємництва.

Соціальне підприємство можна вважати ефективним універсальним механізмом розширення кола споживачів товарів і послуг, способом сприяння задоволення потреб вразливих соціальних груп. Підстава для такого визначення – соціальний підхід до діяльності з пріоритетом надання соціальних послуг, виробництво продукції для її реалізації за соціальними цінами або ж цільовими групами соціально незахищених споживачів. Соціальне підприємство є активною організаційною формою суспільної, господарської діяльності зі сприяння інноваційному розвитку.

Соціалізація підприємництва – процес неминучий, логічний і постійний, що відповідає принципам побудови соціальної економіки, засадам сталого розвитку сільських територій. Поряд з удосконаленням

підприємницького господарювання аграрних підприємств на часі розв'язання соціальних проблем, що під силу соціальним підприємствам, адже місцеві громади, сільськогосподарські підприємці загалом значно усунулися від вирішення соціальних проблем сіл, на території яких орендують землі, мотивуючи це тим, що сплачують податки до бюджету.

Забезпечення соціалізації сільськогосподарського підприємництва як складової сталого розвитку економіки має характер різносторонніх дій зі стимулювання ефективності, енергоощадності, формування відновлюваних систем господарювання, забезпечення соціально-економічного добробуту людини. Важливим чинником, механізмом досягнення сталості вважаємо соціалізацію аграрного підприємництва – перехід від капіталістичних до соціально спрямованих основ господарювання (особливо в сільському господарстві та на селі, адже тут поєднуються природний та підприємницький фактор забезпечення життєдіяльності людини й вони взаємозалежні). Соціалізація, на нашу думку, означає становлення соціально ефективного підприємництва на принципах сталості. У підтвердження цього, історіографія еволюції господарської та соціальної системи доводить принципову, фундаментальну залежність між підприємництвом та рівнем соціально-економічного розвитку.

Соціальна орієнтація сільськогосподарського підприємництва формується, виходячи з бажань власників, засновників. Соціальна підприємницька функція характеризує роль, спрямованість суб'єкта господарювання на виконання ним соціальної місії, реалізацію підприємницьких ініціатив на соціальних засадах. Соціальна відповідальність консолідує мотиви сільськогосподарського підприємця підвищувати добробут сільського населення, а також сприятиме сталому розвитку економіки, сільських територій. Безпосередньо розвиток соціального підприємництва забезпечує реалізацію соціальної ініціативи.

Факт взаємозалежності рівня економічного добробуту з соціальним історично доведений, тому соціалізація підприємництва важлива для досягнення сталого розвитку. Причинна наслідковість отриманих результатів в економіці, господарській діяльності підтверджується формуванням наслідків для соціуму. Представляючи складову підприємницького господарювання на селі як чинника сталості, відзначаємо практичну відсутність у бізнесу інтересу фінансувати проекти соціальної групи. Цей висновок належить до розвитку багатьох крупних компаній, агрохолдингів, які головною метою ставлять максимізацію прибутку. Економічна діяльність цих підприємств формує достатню спроможність забезпечити соціальну ефективність, покращувати інфраструктурне забезпечення сільських територій, фінансуючи реалізацію соціальних проектів. У цьому може полягати соціалізація сільськогосподарського

підприємництва як напрям з досягнення сталого розвитку сільських територій, економіки в цілому.

Мотиваційну основу пріоритетності розвитку соціального підприємництва на селі у базовому варіанті розуміння проблеми становить цілий ряд соціально-економічних проблем села, сільських територій.

Сільський розвиток в українських реаліях залишатиметься пріоритетним, адже аграрний комплекс забезпечує добробут усієї держави. Залежно від укладу господарювання змінюється ставлення підприємств до вирішення проблем сільських територій, села. Проявляються можливості розвитку соціального підприємництва на селі, потреба в зазначеній діяльності. І це вже стосується державної соціально-економічної політики, підтримання поширення соціальних підприємств. Це має бути забезпечено прийняттям спеціальної законодавчої бази з регулювання процесів функціонування соціальних підприємств, унормування критеріїв їх безприбутковості.

Держава усунулася від вирішення проблем сільських громад, зникли селоутворюючі, селозберігаючі підприємства. Соціальне підприємництво може виконувати селозберігаючу функцію, забезпечуючи самоорганізацію сільського населення, згуртування для спільної діяльності з гуртового вирішення проблем сільського розвитку.

Особливо важливо розвивати соціальне підприємництво в депресивних, віддалених від адміністративних центрів районах. Соціальне підприємництво є ефективним засобом подолання бідності на селі, чинником сталого розвитку за рахунок формування ним умов інклюзивності соціально-економічних відносин. Так, ведемо мову про соціальне підприємництво як механізм, спосіб забезпечення соціальних вигод для села за рахунок самоорганізації селян, але з опосередкуванням цієї діяльності соціальними витратами. Соціальні підприємства можуть діяти як соціальні хаби, що акумулюють соціальну ініціативу, підприємницькі здібності, економічні ресурси і доходи, а на виході з'являтиметься соціальний продукт, потрібний на конкретній території. Це означає спрямованість на досягнення конкретної мети. Пріоритети соціального підприємництва виходять далеко за межі економічних цілей – їх реалізація передбачає задоволення соціальних потреб. Іншими словами – економічні результати підприємницької діяльності є засобом досягнення соціальних. У цьому головна відмінність соціального підприємництва від традиційного.

Соціальне підприємництво як інноваційний вид господарської діяльності є важливим, ефективним інструментом вирішення соціальних проблем на селі. Особливого, стратегічного значення цей тип підприємництва набуває як організаційно-економічний чинник подолання репресивності сільських територій, механізм селозбереження в

умовах зміни парадигми державної соціально-економічної політики розвитку села. Активний розвиток соціального підприємництва на селі може стати ефективним механізмом збалансування інтересів в системі державної політики і ринкового саморегулювання процесів сільського розвитку.

Визначальною глобальною мотивацією держави, суспільства, сільських господарів щодо розвитку соціального підприємництва виступає необмежений, досить тривалий його характер (на відміну від державних, державно-приватних програм, проєктів). Мотиваційний сенс розвитку соціального підприємництва на селі – реальні можливості для досягнення соціального результату на засадах безприбутковості.

Сільські територіальні громади сьогодні потребують ефективних організаційно-економічних

механізмів розвитку соціального підприємництва, а держава мала б бути зацікавленою у такому підході, бо це зменшує фінансове навантаження на місцеві бюджети. За відповідної політики підтримки мотивацій розвитку соціальних підприємств підприємницька модель поширюватиметься не тільки на економічний, а і на соціальний сектор. При низькій мотивації більшості класичних сільських підприємців підтримувати територіальні громади, соціальне підприємство – реальний шлях виходу з подекуди патових ситуацій.

Реалізація зазначених засад потребує цілого ряду кроків, які повинна зробити держава, сільські громади і сприйняти підприємці (рис. 1).

Кроки мотиваційної підтримки соціального підприємництва:
Крок 1 – формування і поширення ідеології розвитку соціального підприємництва
Крок 2 – розробка національної концепції розвитку соціального підприємництва на селі
Крок 3 – розроблення стратегії розвитку соціального підприємництва на селі
Крок 4 – закріплення і запровадження механізмів державної підтримки, стимулювання соціального підприємництва
Крок 5 – здійснення системної постійної підтримки соціалізації підприємництва на селі

Рисунок 1 – Стратегічні кроки мотиваційного сприяння розвитку соціального підприємництва на селі

Джерело: запропоновано автором

Перший крок – формування суспільної ідеології соціалізації і суспільного визнання та юридичне закріплення засад функціонування соціального підприємництва. Потрібно сформуванню спеціалізовану юридичну базу для формального закріплення статусу соціальних підприємств як безприбуткових організацій і розробити стратегію їх державної підтримки. Це дозволить: вибудувати національну парадигму розвитку соціального підприємництва, зокрема на селі; закріпити повноцінне партнерство держави, сільських територіальних громад і соціальних підприємств у розбудові системи соціально-економічної підтримки сільських територій; реалізувати засади інклюзивного, сталого господарювання, здійснювати заходи сприяння розвитку громадянського суспільства.

Другий крок – вироблення національної концепції розвитку соціального підприємництва на селі – бачення його пріоритетів і засад, враховуючи особливості українського села, поселенської мережі, зайнятості, іміджу соціальних організацій, а також специфіки капіталістичної ідеології господарювання, яка сьогодні переважає над соціально спрямованою.

Третій крок – розроблення стратегії розвитку соціального підприємництва на селі.

Четвертий крок – закріплення і запровадження механізмів державної підтримки, стимулювання соціального підприємництва з урахуванням специфіки сільського розвитку.

П'ятий крок – постійна ідеологічна, організаційно-економічна, регуляторна та фінансова підтримка

соціалізації підприємництва на селі для утвердження ефективної моделі соціально-економічної підтримки сталого, інклюзивного розвитку сільських територій.

Серед вкрай важливих чинників мотивації розвитку соціального підприємництва – формування усвідомлень суб'єктами економічного обміну, суспільної діяльності, його специфіки, значущості. За ситуації малопоширення ідей і практики соціального підприємництва на селі в Україні можна запропонувати сценарії стимулювання його розвитку: самоплинний або еволюційний; державно-підтримуваний.

За самоплинного сценарію мотиваційні пріоритети соціального підприємництва формуватимуться еволюційним шляхом. Правову основу у цьому випадку складатиме наявне законодавство про класичне підприємство.

За державно-підтримуваного сценарію потрібно створити спеціалізоване законодавство з регулювання соціального підприємництва. Відповідним чином має бути розроблена і реалізовуватиметься цілеспрямована соціальна політика. У механізмі політики має бути визначено підходи, засоби підтримки соціального підприємництва.

Потрібно враховувати специфіку сільського розвитку, який має відповідати формуванню мотиваційних спроможностей поширення соціального підприємства. І це не лише соціальне підприємство як діяльність спеціалізованих структур, а й функція класичних підприємств, які несуть

соціальну відповідальність за розвиток сільських територій.

Висновки. Соціальне підприємництво є інноваційною формою соціально-економічної активності індивідів. На селі воно має неабияку перспективу, адже традиційні підприємства відмежувалися від вирішення соціальних проблем. Для забезпечення соціалізації підприємництва, забезпечення стимульованого розвитку соціального підприємництва на селі потрібна відповідна державна регуляторна політика. Активна підтримка і стимулювання розвитку соціального підприємництва є вкрай необхідною умовою сьогодення для нашої держави на селі. Соціальні підприємства здатні забезпечити активні, ефективні структурні зміни у системі існуючих,

традиційних для наших умов, механізмів вирішення соціально-побутових проблем села. Відбуватиметься залучення до цього процесу як селоутворюючих підприємств, так і представників сільської громади – жителів сільського населеного пункту. Вважаємо, що соціальне підприємництво є актуальним трендом сучасності і перспективою майбутнього, поширюється у світі та в Україні. З огляду на наявні проблеми, стимулювання, тобто діяльність із формування мотиваційних основ розвитку соціального підприємництва на селі, можна вважати пріоритетним завданням державної політики, одним із ключів до вирішення суспільних проблем сільських жителів.

Література:

1. Борнштейн Д. Как изменить мир: Социальное предпринимательство и сила новых идей. Пер. с англ. М. Альпина Паблшер, 2012. 499 с.
2. Давидовська Г. І. Проблеми соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 106–109.
3. Жук В. М. Обіг земель сільськогосподарського призначення за селозберігаючою моделлю аграрного устрою України : наукова доповідь. Київ : Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2017. 128 с.
4. Куц М. Р. Соціальне підприємництво: основні ідеї та перспективи дослідження в соціології. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. 2015. Т. 174. С. 51-55.
5. Малік М. Й. Мотивація виробничої діяльності в аграрній сфері економіки. *Методологія і організація*. К. : ІАЕ. 1995. 177 с.
6. Попадинець О. В. Соціалізація економіки як нова парадигма економічної теорії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. №49. С. 228-231.
7. Попович Д. В., Баранова М. С. Соціальне підприємництво як перспективний інструмент вирішення проблем сучасного суспільства. *Молодий вчений*. 2017. №5 (45). С. 701-705.
8. Сміт Адам. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. К. : Наш формат. 2018. 736 с.
9. Сіренко Н. М., Лункіна Т. І. Соціальне підприємництво в Україні: основні аспекти. *Сталий розвиток економіки*. 2016. №1. С. 5-10.
10. Харитонова Е. В., Крылова Е. М. Социализация предпринимательства как фактор роста национального богатства. *Социально-экономические явления и процессы*. 2014. Т. 9. №5. С. 76-83.
11. Шпикуляк О. Г. Динаміка становлення соціального капіталу на селі. *Економіка АПК*. 2006. № 6. С. 140-148.
12. Шпикуляк О. Г. Теоретичні засади розвитку підприємництва в інституційному механізмі ринку. *Розвиток малих аграрних підприємств в ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність* : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
13. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: дослідж. прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. пер. [з англ.] Василя Старка. К. : Києво-Могилянська академія. 2011. 242 с.
14. Юнус М. Мир трех нулей. Как справиться с нищетой, безработицей и загрязнением окружающей среды; Пер. с англ. Москва, 2019. 275 с.

References:

1. Bornshtein, D. (2012). Kak yzmenyt myr: Sotsyalnoe predprynmatelstvo y syla novikh ydei. Per. s anhl. M. Alpyna Pablysher. 499 p. [in Russian].
2. Davydovska, H. I. (2016). Problems of social entrepreneurship in Ukraine. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 7(1), 106-109 [in Ukrainian].
3. Zhuk, V. M. (2017). Obih zemel silskohospodarskoho pryznachennia za selozberihaiuchoiu modelliu ahrarnoho ustroiu Ukrainy. Kyiv: Natsionalnyi naukovyi tsentr «Instytut ahrarnoi ekonomiky» [in Ukrainian].
4. Kuts, M. R. (2015). *Sotsialne pidpriemnytstvo: osnovni idei ta perspektyvy doslidzhennia v sotsiologii* [Social entrepreneurship: basic ideas and perspectives of research in sociology]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsiologichni nauky*. 2015. T. 174. P. 51-55.
5. Malik, M. I. (1995). Motyvatsiia vyrobnychoi diialnosti v ahrarnii sferi ekonomiky. *Metodolohiia i orhanizatsiia*. K. : IAE. [in Ukrainian].
6. Popadynets, O. V. (2015). Sotsializatsiia ekonomiky yak nova paradyhma ekonomichnoi teorii. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 49, 228-231 [in Ukrainian].
7. Popovych, D. V. & Baranova, M.-S.B. (2017). Social entrepreneurship as a promising tool for solving problems of modern society. *Molodyi vchenyi*, 5 (45), 701-705 [in Ukrainian].
8. Adam, S. (2018). Doslidzhennia pro pryrodu i prychny bahatstva narodiv [Research on the nature and causes of the wealth of nations] / per. z anhl. O. Vasyliiev, M. Mezhevikina, A. Malivskiyi. K. : Nash format [in Ukrainian].
9. Sirenko, N. M. & Lunkina, T. I. (2016). Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini: osnovni aspekty. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 1, 5-10. [in Ukrainian].

10. Kharytonova, E. V. & Krylova, E.M. (2014). The socialization of entrepreneurship as a factor in the growth of national wealth. *Sotsyalno-ekonomycheskye yavleniya y protsessy*, 9(5), 76-83.
 11. Shpykuliak, O. H. (2006). Dynamics of social capital formation in the countryside. *Ekonomika APK*, 6, 140-148 [in Ukrainian].
 12. Shpykuliak, O. H. (2017). Teoretychni zasady rozvytku pidpriemnytstva v instytutsiinomu mekhanizmi rynku. *Rozvytok malykh ahrarnykh pidpriemstv v rynkovomu instytutsiinomu seredovyshchi: indykatory ta efektyvnist: monohrafiia*. Kyiv. NNTs «IAE» [in Ukrainian].
 13. Shumpeter, Y. A. (2011). *Teoriia ekonomichnoho rozvytku* [The theory of economic development]. K. : Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
 14. Yunus, M. (2019). Myr trekh nulei. Kak spravytysia s nyschetoj, bezrabytsei y zahriaznenyem okruzhaiushchei sredi. Moskva. [in Russian].
-

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License